

karşı tekrar ordu hazırlamaya başladı. Bu sırada Timur tekrar Atalmış'ın serbest bırakılmasını isteyince Atalmış Suriye'ye gönderildi, Timur da Mart 1401'de Dimaşk'tan ayrıldı. Bu tarihten itibaren Ferec'in emirleriyle arasındaki ihtilâf daha da arttı. Suriye'deki Emir Şeyh el-Mahmûdî, etrafında toplanan Cekem, Yeşbeg ile Trablus ve Hama nâiblerini de alarak Mısır'a yürüdü. Mısır ordusunu Abbâsiyye'de mağlûp edip (Mayıs 1405) Kahire'ye kadar ilerledi. Ancak yanındaki emirlerin bir kısmı sultanın tarafına geçince zor durumda kalan Şeyh el-Mahmûdî ile Cekem Suriye'ye döndüler.

Bütün bu hadiselerden yorulan Ferec, kendisine suikast düzenleneceği korkusuyla saltanattan ayrılmaya karar verdi ve 21 Eylül 1405'te kâtibü's-sır Sa'deddin İbn Gurâb'ın evinde gizlendi. Yerine kardeşi Abdülazîz "el-Melikü'l-Mansûr" unvanıyla tahta çıkarıldı. Ancak bunun idaresinden memnun olmayan emirler 17 Kasım 1406'da Ferec'i yeniden hükümdarlığa getirdiler. Ferec emirler arasında görev değişiklikleri yaparak idarede bazı tedbirler aldıysa da emirler arasındaki ihtilâflar yüzünden Suriye'deki isyanlar tekrar başladı. 21 Mart 1407'de Cekem "el-Melikü'l-Âdil" unvanıyla Halep'te saltanatını ilân etti. Dimaşk nâibi Nevruz da ona bağlılığını bildirdi. Ferec Cekem üzerine sefere hazırlanırken onun Âmid'de Akkoyunlu Hükümdarı Karayülük ile yaptığı bir muharebede öldüğü, Nevruz'un da sultana itaat arzettiği haberini aldı. Daha sonra da Nevruz ve Şeyh el-Mahmûdî'nin kendisine karşı isyanları veya birbirleriyle olan mücadeleleriyle meşgul oldu. Mayıs 1409'da Şeyh el-Mahmûdî üzerine yürüyen Ferec Sarhad'da onu mağlûp etti; fakat Tağrıberdî'nin aracılığı ile affedip Trablus nâibliğine gönderdi. Suriye'de Şeyh el-Mahmûdî ve Nevruz ittifakından endişe eden Halep nâibi Timurtaş Ferec'e mektup yazarak acele Suriye'ye hareket etmesini, aksi takdirde ülkenin elden çıkabileceğini bildirdi. Ferec 31 Ağustos 1410'da Suriye seferine çıktı. Şeyh el-Mahmûdî ve Nevruz ise onunla karşılaşmadan Kahire'ye yürüdüler. Kal'atülcebel'i düşürmek üzere iken Mısır kuvvetleri yetişince Şeyh el-Mahmûdî ve Nevruz Suriye'ye döndüler. Dimaşk'ta bulunan Ferec yine Tağrıberdî'nin ricası ile onları bazı şartlarla bu defa da bağışladı ve Kahire'ye döndü. Emirler bunu fırsat bilerek anlaşmayı bozdular ve şartların aksine tasarruflara başladılar. Ferec âsi

emirlere karşı bir defa daha Suriye'ye hareket etti. Bu onun yedinci ve son Suriye seferi oldu. 1412 yılında Dimaşk'a geldi, yeni Dimaşk nâibi Tağrıberdî'nin yerinde tavsiyelerine kulak asmadan Şeyh el-Mahmûdî ile Nevruz'u aramaya başladı. İki ordu Leccûn'da karşılaştı. Ferec mağlûp olarak Dimaşk'a döndü ve düşmanlarıyla muharebeye devam etti. Yanında halktan ve askerden çok sayıda taraftar vardı. Mücadele günlerce sürdü. Sonunda taraftarlarının direnme gücü tükenince herkes onu yalnız bıraktı. Emirler de kendisini tahttan indirerek Halife Müstaîn-Billâh'ı sultan ilân ettiler. Ferec 28 Mayıs 1412 gecesi öldürülerek Bâbülferâdis'te defnedildi.

Makrîzî'ye göre Ferec'in kötü idaresi sebebiyle Mısır ve Suriye harabeye döndü. Tarihçilerin zalim, sefih ve ayyaş olarak tanıttıkları Ferec zamanında Timur bütün Suriye'yi yakıp yıktı, büyük katliamlarda bulundu. Onun devrinde kıtlık ve pahalılık halkı kırıp geçirdi, ülkenin imarı ihmal edilirken halk ağır vergiler altında ezildi ve ahlâksızlık yaygınlaştı. Bu yüzden halk Ferec'in öldürülmesini âdeta bir kurtuluş gibi karşıladı. Ferec, saltanatı boyunca süren bu kargaşa içinde sadece Kâbe'nin yanan kısımlarını tamir ettirebildi, Mısır'da da bir cami ile medrese yaptırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Me'âşirü'l-inâfe*, II, 191-194, 203-225; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, Kahire 1972, IV/1, s. 84-226; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XII, 168-331; XIII, 43-152; a.mlf., *el-Menhelü's-sâfi*, III, 146-149; IV, 37-40; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, IV, 26-208; V, 548-822; İbn Arabşah, *Acâ'ibü'l-makdûr* (nşr. Ahmed Fâiz), Beyrut 1407/1986, s. 225 vd.; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zuhûr*, I/2, s. 536 vd.; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 26-27; Ziriklî, *el-A'âm*, I, 340-341; M. C. Şahabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 4, 113, 143; Ömer b. Fehd, *İthâfû'l-verâ*, Mekke 1984, III, 423, 428, 437, 448, 462, 466; İsmail Yiğit, *Siyâsî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, s. 106-109; M. Sobernheim, "Ferec", *İA*, IV, 554-555; J. Wansbrough, "Farâdj", *El²* (İng.), II, 781-782.

ASRİ ÇUBUKÇU

FERECİK

Yunanistan'ın Trakya kesiminde bugün Ferai adıyla anılan eski bir Osmanlı kasabası.

Meriç nehrine bakan bir tepede ve bugün Dedeağaç'tan (Alexandropolis) Türkiye sınırında İpsala'ya ulaşan otoyol üzerinde bulunan küçük bir kasaba olup

Osmanlılar döneminde (1358-1912) Türk-İslâm hayat tarzının hâkim olduğu önemli bir yer ve büyük bir kaza merkeziydi. Bizans hâkimiyeti sırasında Slavca'da "bataklik" anlamına gelen Vira adını taşımaktaydı. Bu ad Osmanlılar zamanında önce Fere veya Fire, daha sonra da Ferecik şeklini almıştır.

Ferecik'in bulunduğu yerin ne zamandan beri iskâna açık olduğu hakkında bilgi yoktur. Ancak kasaba olarak gelişmesinin Bizans döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. 1152 yılında Bizans İmparatoru II. İoannes'in kardeşi İsak Komnenos'un vakfı olarak kurulan, daha sonra Osmanlı hâkimiyeti sırasında Gazi Süleyman Paşa Camii olarak hizmet veren Panaya Kosmosoteire Manastırı buranın iskânında önemli bir rol oynamıştır. XIV. yüzyılın ilk yarısındaki Bizans iç savaşları sırasında yöredeki köylerin halkının etrafı sağlam duvarlarla çevrili bu manastıra sığınması ve yerleşmesi sonucu burası bir kasaba olarak gelişmeye başlamıştır. Buraya yönelik ilk Türk akını, 1342-1343 kışında Aydınöğlü Umur Bey tarafından gerçekleştirilmişse de bundan bir sonuç alınamamıştır. Nitekim aynı zamanda tarihçi olan İmparator İoannes Kantakuzenos'un 1352 ve 1353'te Ferecik'e geldiği bilindiğine göre o sıralarda kasabanın Bizans idaresinde olduğu anlaşılmaktadır. Kantakuzenos eserinde, tahttan feragatinden sonra 1355'te halefi V. İoannes Palaiologos döneminde buranın artık bir manastır olmaktan çıktığını ve bazı "vahşi köylülerin" yaşadığı bir yer haline geldiğini yazar (*Historia*, III, 310).

Kasabanın Osmanlı idaresine geçiş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte buranın Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Rumeli'de ilk fethedilen yerlerden biri olduğu, bunun da 1357 veya 1358'de gerçekleştiği tahmin edilmektedir. İlk Osmanlı kroniklerinden Oruç Bey tarihinde Ferecik'in Dimetoka'nın fethinden hemen sonra, Filibe ve Eski Zağra'dan önce, yani 1359-1363 yılları arasında Evrenos Bey tarafından Keşan ve İpsala ile birlikte ele geçirildiği belirtilir. Hoca Sâdeddin Efendi, Kâtib Çelebi ve Münecimbaşı ise fethin 774'te (1372-73) gerçekleştiğini yazarlar. XVI. yüzyıl tarihçilerinden Hadîdî 758 (1357), Nişancı Mehmed Paşa 759 (1358) tarihlerini verirler. Âlî de 759 (1358) tarihinde buranın ele geçirildiğini kaydeder. Muhtemelen bu sonuncu tarihler gerçeği yansıtmakta ve Süleyman Paşa-

nın ölümünden az önce fethin tamamlandığı düşünülmektedir. Nitekim Ferecik'teki kiliseyi camiye çeviren Süleyman Paşa buraya vakıf tahsisinde bulunamadan vefat etmiştir. Süleyman Paşa'nın kiliseyi camiye çevirmesiyle ilgili halk arasında söylenegelen hikâyeler ise oldukça eskidir. Ferecikli olan Osmanlı şair ve tarihçisi Hadîdî, 906'da (1500-1501) Süleyman Paşa Camii'nin minaresindeki kitâbeyi kaleme almış ve 1516'da Süleyman Paşa vakıflarının nâzırı olmuştur (BA, TD, nr. 77, s. 442). Hadîdî *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eserinde halk arasında söylenen hikâyenin en eski yazılı versiyonunu vermektedir. Buna göre Ferecik'te büyük bir manastır vardı, burası diğer yerlerdekilere göre çok daha büyüktü; bu manastır camiye çevrilince Orhan Gazi adına Rumeli yakasında ilk hutbe burada okunmuştu (s. 77-79).

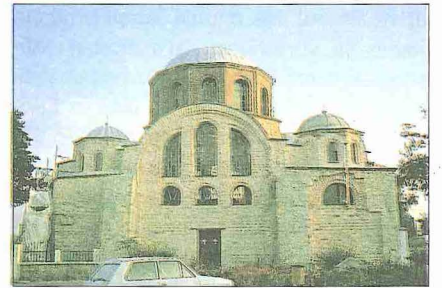
Osmanlı hâkimiyetinde Ferecik küçük bir kasaba durumunda kaldı. Ferecik'i 1433'te iki defa gören Bertrandon de la Broquière, Vira adıyla andığı kasabanın vaktiyle güzel bir kalesi bulunduğunu, fakat şimdi bazı yerlerinin harap halde olduğunu, camiye dönüştürülen kiliseyi gördüğünü, kale etrafında geniş bir sahada kasabanın uzandığını ve burada Türk ve Rum ahalinin yaşadığını yazar. Kasabanın nüfus durumunu ve fizikî yapısını aydınlatan en eski Osmanlı kaynağı 1455 tarihli icmal defteridir. Bu deftere göre Ferecik'te 215 müslüman, elli sekiz hristiyan hâne olmak üzere toplam 273 hâne (yaklaşık 1200 kişi) vardı. Ayrıca bu sıralarda kasabada bir cami, bir mescid, bir zâviye, bir hamam, bir kervansaray bulunuyordu. Kervansaray ve hamamı yaptıran Âhî Turhan'ın zâviyesi de mevcuttu. Süleyman Paşa adına ise herhangi bir vakıf kaydı yoktu. Caminin bakımı ve hizmetli maaşları için Ferecik kadısının vakfından tahsisat ayrılmıştı; cami hizmetlilerinden imam, müezzin, hatip ve dört cüzhanın maaşları vakfa bağlı Aya İrini Viranı vergi gelirlerinden sağlanıyordu. Çelebi Mehmed devrinde 1413-1421 arasında çevredeki dağlardan kasabaya su getirilmişti. 1555 tarihli tamir kayıtlarını ihtiva eden deftere göre su kemerleri yapılmış ve bunlar tamir görmüştü (BA, MAD, nr. 55, s. 126-127). İlk dönem Osmanlı mimarisinin bütün özelliklerini taşıyan su kemerlerinden ikisi bugün hâlâ ayakta. Bunlar Louis Petit'nin yayımladığı manastır vakıfnâmesinde (Typikon) bahsedilen XII. yüzyıla ait yapının yerini almış olmalıdır.

Bizans dönemine ait bu su yolu muhtemelen XIV. yüzyılın başlarındaki Bizans iç savaşları sırasında yıkılmış ve Osmanlılar zamanında yeniden yapılmıştır. Osmanlılar'ın inşa ettiği su kanalları XVIII. yüzyılda yenilenmişse de zamanla harap hale gelmiştir. Bugün mevcut kaynaklarda, halen ayakta olan Osmanlı su kanallarının Bizans yapısı olduğu belirtilir. Ferecik'in aşağı kesiminde Bizans Kalesi yıkıntıları üzerinde yer alan eski bir Osmanlı hamamı da bugün ayakta. Burası 1455 tarihli defterde adı geçen Âhî Turhan Hamamı olmalıdır. Buranın çifte su deposu (konteyner) Çelebi Mehmed'in su kanallarıyla irtibatı olduğunu, suyunu Meriç'ten aldığını düşündürmektedir. Bu durum hamamın daha eski bir tarihte, XIV. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olduğunu ortaya koyar. Burada yer alan Türk üçgenleri de bu hususu doğrular.

1500 yılı civarında, II. Mehmed ve II. Bayezid devri devlet adamlarından Hadım Süleyman Paşa Ferecik Camii vakfını genişletti ve bazı tamiratlarda bulundu. Bu tamiratları gösteren ve Hadîdî'ye ait olan yeni minare üzerindeki 906 (1500-1501) tarihli kitâbe Evliya Çelebi'nin kaydı ile bugüne ulaşmıştır (*Seyahatnâme*, VIII, 78). Ferecik 1516'da daha önceki nüfus yapısını da korumuştur. Bu tarihte 179 müslüman, otuz sekiz de hristiyan hâne mevcuttu (toplam 1000 kişi). 1528'de nüfusta nisbî bir azalma oldu. Müslüman hâne sayısı 135, hristiyan hâne sayısı ise otuz sekiz idi (toplam 850 kişi). 1553'te burayı gören Fransız seyyahı Pierre Belon kasabayı Vire adlı bir kalenin aşağısında iyi bir mevki de, etrafı yer yer harap olmuş eski bir duvarla çevrili güzel bir yer olarak anar; ayrıca nehir kıyısındaki bir iskeleden ve Meriç'te gezen teknelerden de söz eder. 1570'e doğru Ferecik'in nüfusunda bir artış meydana geldi; bu tarihlerde 281 hâne müslüman, kırk sekiz hâne hristiyan vardı (toplam 1580 kişi). Aynı şekilde 1595-1603 yıllarında 300 müslüman hâne, yirmi iki hristiyan hâne olmak üzere toplam hâne sayısı 322 olmuştur (yaklaşık 1560 kişi). XV. yüzyılın ortalarından XVII. yüzyıl başlarına kadar geçen süre zarfında kasabanın nüfusu içinde müslüman hâne sayısı artış gösterirken hristiyan hâne sayısında azalma meydana gelmiştir. 1570 ile 1595 verileri dikkate alınırsa bunda ihtidâların kısmî de olsa rol oynadığı söylenebilir.

XVII. yüzyılda Ferecik hakkında en geniş bilgiyi Evliya Çelebi vermektedir. Ona göre burası yedi mahalleli, 500 hâneli bir kasaba durumunda olup hristiyan nüfus kalenin aşağısında kenar mahallelerde oturuyordu. Evliya Çelebi'nin fethi sırasında yıkıldığını belirttiği kalenin büyük bölümü B. de la Broquière'e göre 1433'te ayakta idi. Ayrıca Evliya Çelebi burada Süleyman Paşa, Şehzade Mûsâ Çelebi ve İbrâhim Ağa camileri yanında dört mescidin varlığından söz eder, beş de hanın bulunduğunu belirtir. Bu durum kasabanın, Adriyatik sahillerinden başlayıp İstanbul'a uzanan Via Egnatia denilen ana yol üzerinde önemli bir konaklama yeri olduğunu gösterir. Hanların en büyüğü I. Ahmed'in zengin defterdarı Ekmekçizâde Ahmed Paşa'ya aitti. Ahmed Paşa aynı zamanda o sırada kasabada faal olan tek hamamın da bânisiydi. Âhî Turhan Hamamı ise kullanılmaz durumdaydı. Bunların dışında iki medrese, iki de tekke vardı. Kâtib Çelebi ise çok kısa bahsettiği Ferecik'in bir camii ile altı hanı olduğunu yazar. Aynı şekilde Fransız seyyahları Robert de Dreux 1669'da, Paul Lucas da 1714'te Virra adıyla andıkları Ferecik hakkında geniş bilgi vermezler. Baron Felix de Beaujour 1817'de Ferecik'ten Edirne ve İstanbul'a giden yol üzerinde 2-3000 kişilik önemli bir kasaba şeklinde söz eder. Daha sonraki seyyahların yazdıklarına göre Ferecik giderek genişlemiş, fakat hiçbir zaman büyük bir yerleşim alanı hüviyetini kazanmamıştır. Ami Boué burayı, 1854'te 3000 veya 4000 kişilik Türk ve Yunan nüfusa sahip açık bir kasaba olarak tasvir ederken A. Viquesnel 1868'de bir camii, birçok hanı ile 700-800 hânelik bir kasaba durumunda bulunduğunu yazar. 1310 (1892-93) tarihli *Edirne Salnâmesi*'nde kasabada iki cami

Süleyman Paşa tarafından camiye çevrilen Kosmosoteira Kilisesi - Ferecik / Yunanistan

(Süleyman Paşa ve Hamza Çavuş), bir mes-cid ve dört tekke (Şeyh Sinan, Şeyh Alâ-eddin, İbrâhim Baba ve Süleyman Baba) olduğu belirtilir. 1319 (1901-1902) ta-rihli *Edirne salnâmesi* 3500 müslüman nüfusa ilâve olarak 300 Rum ve 300 Bul-gar'ın Ferecik'te ikamet ettiğini yazmak-tadır. Ayrıca cuma namazı kılınabilecek üç caminin yanı sıra bir kilise ve 100 de dükkân vardı. Rus asıllı Bizans tarihçisi T. H. Ouspensky 1907'de Ferecik'te ço-ğunluğun Türkler'den oluştuğunu, çok az sayıda Yunan ve Bulgar bulunduğunu belirtir. G. Lampusiades 1920'de, 1912 Balkan savaşları öncesinde Ferecik'te 600 hâne Türk, 160 Rum ve on hâne Bul-gar'ın bulunduğunu kaydetmiştir.

Balkan savaşları ve 1912-1919 Bul-gar işgali sırasında Ferecik çok tahribata uğradı. Bu sırada müslüman ailelerin çoğu kasabayı terketti ve İslâmî yapıla-rın hemen hepsi yıkıldı. Gazi Süleyman Paşa Camii kiliseye çevrildi. Son olarak II. Abdülhamid tarafından 1317'de (1899-1900) bakımı yaptırılan Osmanlı hat ve süslemeleri yok edildi. 1919 Ekiminden 1920 Mayısına kadar Ferecik müttefik-ler adına İtalyan askerlerince, 1920 Ha-ziranından itibaren de Yunanlılar'ca iş-gal edildi ve bu fiilî durum 1923 Lozan Antlaşması ile hukuken tanınmış oldu. 1920 Yunan nüfus sayımında kasabada 122 kişi vardı. Göç eden Türk ve Bulgar-lar'ın yerine Türkiye sınırları içerisinde kalan yerlerden ve özellikle Trakya'dan gelen Rumlar yerleştirildi.

XVI. yüzyılda Rumeli beylerbeyliğinin sağ kolunu teşkil eden dokuz kazadan biri olan Ferecik bu durumunu uzun sü-re korudu. 1860'larda bir liman şehri olarak Dedeağaç'ın kurulup geliştirilmesi, ticarî yönden olduğu gibi idarî bir mer-kez olarak da Ferecik'in önemini azalttı. 1875-1878 Edirne salnâmelerine göre Ferecik Edirne sancağına bağlı altmış al-tı köye sahip bir kaza merkeziydi. 1884'ten sonra sadece dokuz köyü olan, De-deağaç sancağına bağlı bir nahiye dere-cesine düştü. 1920'den sonra Ferecik eski nüfus sayısına ulaştıysa da büyük ve modern bir liman şehri olan ve aynı zamanda endüstri merkezi haline gelen Dedeağaç'ın gölgesinde kaldı. 1961'de müslüman birkaç çingene hariç tamamı Rum 4600 nüfusa sahipti. 1981 sayımı-na göre nüfusu 9000 civarındaydı.

Bugün Ferecik'te Âhî Turhan Hama-mı'nın ve Osmanlı su kanalının kalıntıla-rının yanı sıra Bektaşî şeyhi İbrâhim Ba-ba'nın türbesi bulunmaktadır. Mevcut iki

kitâbeye göre bu türbe 1098'de (1686-87) kubbeli yapılmıştır. Yıllardan beri do-muz ahırını olarak kullanılmakta olan tür-be bölge halkınca tekke adıyla anılmak-tadır. Ferecik'te yetişen en önemli şah-siyet Osmanlı şair ve tarihçisi Hadîdî'dir. Hadîdî burada doğdu ve hayatı bo-yunca bu kasabada yaşadı, kadılıkta bu-lundu, Gazi Süleyman Paşa Vakfı nazırı olarak görev yaptı. Ayrıca şair ve sanat tarihçisi Rıfkı Melûl Meriç de burada doğmuştur (1901).

BİBLİYOGRAFYA :

İcmal Defteri, İstanbul Belediyesi Atatürk Ki-taplığı, M. Cevdet, nr. 0.89, s. 69; BA, TD, nr. 77, s. 442, 488; nr. 370, s. 43, 49; nr. 494, s. 278-285; nr. 648, s. 513-518; BA, MAD, nr. 55, s. 126-127; B. de la Broquière, *Le Voyage d'outremer* (ed. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 179-180; Kantakuzenos, *Historia*, Bonn 1832, III, 310; Oruç b. Âdil, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 17 vd.; Hadîdî, *Tevârîh-i Âl-i Osmân (1299-1523)* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 77-79; P. Belon, *Les Observations de plusieurs singu-larités et choses mémorables trouvées en Grèce*, Paris 1554, s. 141; Küçük Nişancı Mehmed Paşa, *Tarih*, İstanbul 1290, s. 103; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 77-79; R. de Dreux, *Voyage en Turquie et en Grèce* (ed. H. Per-not), Paris 1925, s. 86-87; P. Lucas, *Voyage du Sieur P. L. fair en 1714*, Amsterdam 1790, I, 27, 47; F. de Beaujour, *Voyage militaire dans l'Empire ottoman*, Paris 1829, s. 236; A. Boué, *Requiel d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Wien 1854, s. 105-106; A. Viquesnel, *Voyage dans la Turquie d'Europe, description physi-que et géologique de la Thrace*, Paris 1868, I, 161; I. Altinov, *La Thrace interalliée*, Sofia 1921, s. 4, 15; H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thrakien im 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1956, s. 85-86; C. Asdracha, *La Région des Rhodop-es aux XIIIe et XIVe siècles, étude de géog-raphie historique*, Athen 1976, s. 124-130; H. J. Kornrumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei (1864-1878)*, Freiburg 1976, s. 264-265; S. Sinos, *Die Klosterkirche der Kosmosoteire in Bera (Vi-ra)*, München 1985; P. Soustal, *Tabula Imperii Byzantine VI, Thrakien*, Wien 1991, s. 200-201; Ch. Bakirtsis — D. Triantaphyllos, *Thrace*, Athens 1990, s. 62-68; Machiel Kiel, "Remarks on some Ottoman-Turkish Aqueducts and Water Supply Systems in the Balkans. Ka-valla, Chalkis, Levkas and Feraï/Ferecik", *De Turcica Alissque Rebus, Commentarii Henry Hofman dedicati (= Utrechtse Turko-logische Reeks No 3)*, (ed. Marc van Damme), Utrecht 1992, s. 105-139; G. Lampusiades, "Odoiporikon", *Thrakika*, sy. 3 (1932), s. 172-173; J. Schulze, "Neugriechenland. Eine Lan-deskunde Ostmakedoniens und Westthra-kiens", *Petermanns Mitteilungen*, sy. 233, Got-ha 1937, s. 89, 229, 401; Ekrem Hakkı Ayver-di, "Gaazi Süleyman Paşa Vakfiyesi ve Tah-rir Defterleri", *VD*, VII (1968), s. 19-28; Necdet Öztürk, "Ferecik'in Süleyman Paşa Tarafın-dan Fethine Dair", *Türkölü Araştırmaları Der-gisi*, IV, İstanbul 1989, s. 135-145.

MACHIEL KIEL

FEREZDAK

(الفرزدق)

Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib
b. Sa'saa et-Temîmî
(ö. 114/732)

Emevîler devrinde
eski üslûbu devam ettiren
üç büyük hiciv şairinden biri.

20 (641) yılında Basra yakınındaki Kâ-zîme'de varlıklı, kültürlü, cömert ve nü-fuzlu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası ona, amcasının da adı olan Hemmâm isminin küçültmeli şekliyle Hü-meym diye hitap ederdi. Yüzü veya alt dudağı somuna benzediği için kendisi-ne bu anlama gelen "Ferezdak" lakabı verilmiş ve bu lakapla tanınmıştır. Aile-si Temîm kabilesinin Mücâşi' kolundan-dır. Dedesi Sa'saa b. Nâciye sahâbî ol-makla beraber babası Gâlib Hz. Peygam-ber'i göremediği için **muhadramûn***-dan sayılır. Basra'nın kurulmasından son-ra 14 (635) yılında Kâzîme'ye yerleşen Gâlib cömertliğiyle tanınan bir kimsey-di. İlme meraklı, zeki, hafızası güçlü bir çocuk olan Ferezdak ilk öğrenimini böy-le bir ortamda yaptı. Bir râvi ve **ahbâr*** âlimi olan dedesi Sa'saa onun eğitimi-yile yakından ilgilendi. Ferezdak, şairi bol bir muhitte bir bedevî genci gibi yetiş-e-rek küçük yaşta şiire başladı. On beş ya-şında iken babası oğlunu Basra'ya gö-türerek Hz. Ali'nin huzurunda şiirlerini okumasını sağladı. Hz. Ali, duygu ve dü-şüncesinin gelişip zenginleşmesi için ona Kur'an öğretilmesini tavsiye etti. Bu zi-yaretin şair üzerinde önemli etkisi ol-duğu ve şiirlerinde görülen Ehl-i beyt sevgisinin buradan geldiği anlaşılmaktadı-r. Halife Muâviye b. Ebû Süfyan aley-hinde yazdığı bir şiir sebebiyle Muâvi-ye'nin üvey kardeşi Ziyâd b. Ebîh'in düş-manlığını kazandı. Ziyâd'ın Irak valisi ol-masından (45/665) beş yıl sonra Basra'dan kaçarak Hicaz'a gitti ve Medine Va-lisi Saîd b. Âs'ın himayesine girdi. Fakat bir süre sonra Mervân b. Hakem Medi-ne valisi olunca şehirden çıkarıldı. Zi-yâd'ın vefatı üzerine tekrar Basra'ya dön-dü ve onun ölümünden duyduğu sevinci şiirleriyle dile getirdi. Haccâc'a bağlılığı-nı gösteren şiirlerle Haccâc ve oğlu için kaleme aldığı mersiyelerdeki duygula-rında samimi olmadığı söylenebilir.

Uzun bir ömür süren Ferezdak genel-likle dinî vecibelere karşı ilgisiz kalmış, hayatının sonuna kadar içkiye ve eğlen-ceye olan düşkünlüğü devam etmiştir.